

Kolumneja tietokirjoista ja tietokirjailijuudesta

Seuraavat kolumnit on kirjoitettu Helsingin yliopiston koulutus- ja kehittämiskeskus Palmenian järjestämässä tietokirjoittajakoulutuksessa. Kurssin aikana on paitsi kirjoitettu myös pohdittu tietokirjailijan identiteettiä, tietokirjaa tekstilajina, kirjoittamisen käytännön ongelmia, kirjan syntyprosessia, kustannusmaailman ihmeellisyyksiä ja tiedon popularisoimista. Nämä aiheet heijastuvat myös oheisissa kurssilaisten laatimissa teksteissä, jotka tarjoavat monipuolisen näköalan tietokirjallisuuteen ja tietotekstien kirjoittamiseen nyky-Suomessa. Kirjoittajat edustavat eri tieteenaloja ja osa tulee yliopiston ulkopuolelta. Onpa kurssilla maisteltu sellaistaakin käsitettä kuin viihteellinen tietokirjailija.

Suomen tietokirjailijat ry. on ollut mukana ideoimassa ja tukemassa kurssia. Kurssinjohtajana on toiminut FT Olli Löytty ja koulutuksen tieteellisenä johtajana STIK:n puheenjohtaja, dosentti Pirjo Hiidenmaa. Vierailevina luennoitsijana on ollut useita tietokirjailijoita ja tutkijoita.

Pikkuvarpusesta ja popularisoimisen haasteesta

Pertti Ranta

Olen lukuvuonna 2006–2007 ollut Palmenian järjestämässä tietokirjoittajakoulutuksessa. Kurssi koostuu pääosin etäopiskelusta netin välityksellä ja suunnilleen kuukausittain Lahdessa järjestettävistä lähijaksoista. Näille jaksoille kutsutaan huipputason asiantuntijoita kirjoittamisen eri aloilta. Kurssilla on 13 osanottajaa, joiden koulutustaso on korkea: useimmat tohtoreita tai ainakin väitöskirjantekijöitä. Valtaosa on humanististen tieteiden edustajia, matemaattis-luonnontieteellisten alojen edustajia on vain muutama: lääkäri, insinööri, fyysikko ja minä ainoana biologina.

Kaikki kurssilaiset työstävät omia kirjaprojektejaan, jotka osalla ovat myös väitöskirjoja. Oma hankkeeni on Tampereen kaupunkiekologia-kirja, jonka julkaisee vuonna 2008 Tampere-seura. Se on yleistajuinen katsaus siihen, mitä Tampereen kaupunkiekologiasta tiedetään hyönteisistä kasveihin ja lintuihin. Päähuomio on kaupunkiolosuhteiden vaikutuksissa lajistoon. Kullakin lähijaksolla olen jättänyt arvioitavaksi kirjan seuraavan luvun. Tammikuun lähijaksolla oli vuorossa kappale ”Tampereen muuttuva kaupunkilinnusto”. En odottanut tekstin kommentoinnista mitään yllättävää, mutta useita yllätyksiä kuitenkin ilmaantui. Tekstini oli lukenut Vesa Heikkinen Kotuksesta (Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksesta). Verkon kautta kirjan lintukappale oli jaettu kaikille kurssin osanottajille.

Vesa Heikkinen kiinnitti huomiota termiin ”taantuva laji”. Se on vaikeatajuinen erikoistermi, joka pitää selittää. Näin siis kielitoimiston edustajan mielestä, mutta tuskin kenenkään biologin mielestä. Toinen yllätys oli pikkuvarpunen. Siinä tulivat jo muutkin osanottajat mukaan kommenteilla ”Eihän sellaisia ole” ja ”Ovatko ne Tampereen pikkuvarpuset nälkiintyneitä ja kääpiökokoisia oikeita varpusia”. En ollut osannut varautua tähän, eikä mukana ollut kuvaa pikkuvarpusesta. Lähetin kuvan sitten myöhemmin kaikille osanottajille. Tohtoritason ryhmästä vain yksi oli kuullut puhuttavan lintulajista nimeltä pikkuvarpunen.

Kun tekstiä käytiin läpi eteenpäin, törmättiin atlasmenetelmään. Sitä ei edes ymmärretty. Kysyttiin ”Miten atlasmenetelmällä voi tutkia lintuja?” Siihen en heti

osannut sanoa muuta kuin että eikös nimi puhu puolestaan. Vastaus oli ”Ei puhu”. Hetken löi tyhjää, mutta sitten joku selitti, että yhteiskuntatieteissä käytetään atlasmenetelmää, ja ihan eri merkityksessä kuin biologiassa. Pakko oli uskoa, koska sattumoisin Lahden Tietoportissa käytävän toisella puolella oli alkamassa tohtorikurssi ”Atlasmenetelmistä yhteiskuntatieteessä”. Kuvittelin että harjoitustehtäväni olisi ollut helppo juttu, mutta toisin kävi.

Olen joka tapauksessa kirjoittamassa yleistajuista kirjaa, jota kenen tahansa pitäisi ymmärtää. Kurssiryhmän kanssa yleistajuisuus karahti kiville kolmessa kohdassa. Pahin niistä oli taantuva-sanana selitystarve, se on kuitenkin selkeä yleiskielen sana. Sekin pitää siis selittää. Kuinka monet muut biologien aivan tavallisina pitämät sanat jäävät maallikoilta aukeamatta? Kaikki eivät olleet kuulleet pikkuvarpusesta. Mutta itsestään selvyyskinä tiedettiin Tuomas Akvinolainen, K.A. Gottlund ja Volmari Kilpinen. Ehkä Volmari kuuluu yleissivistykseen. Hän on sentään kehittänyt sanat ”taide” ja ”tiede”.

Suomalainen sivistys on kovin humanistista. Tällaisessa eri alojen sekaryhmässä separaattori toimii jo varhaisessa vaiheessa. Luonnontieteilijät istuvat kurssisalissa ryhmänä omassa nurkassaan. Niin on tälläkin kurssilla. Olen myös huomannut, että kun minun tekstistäni keskustellaan, jostain puolen salia kuuluu aina naurunpyrskähdyksiä. Harjoituskolumnit käsitellään hyvin nopeasti, mutta historian tai yhteiskuntatieteen alaan kuuluva kolumni käynnistää heti henkeväen keskustelun.

Tosiasiat on pakko tunnustaa, elämme humanistisessa maailmassa. Me luonnontieteilijät olemme siinä ”outoja pikkuvarpusia”. Se asia ei taida muuttua ihan lähiaikoina. Ilmeisesti popularisoinnin haasteet ovat suuremmat kuin luulisi, ja tulevat vielä yllättäviltä suunnilta.

Seinien muisti

Leena-Maija Kontula

Mitä jää jäljelle meistä sille uudelle ihmiskunnalle, joka aloittaa elämänsä seuraavan jääkauden väistyttyä? Sille ihmiskunnalle, joka leviää uudelleen vehreälle planeetta Maalle suuren jääkauden jälkeen kymmenien tuhansien vuosien kuluttua?

Digitaaliset muistijäljet kadottavat ehkä muotonsa magneettimyrskyissä jälkiä jättämättä. Maalaukset ja kirjat kestänevät paremmin, jos ne ovat säilössä kivisissä kammioissa tukevaseinäisissä museoissa ja kirjastoissa. Maalit, kankaat ja paperit ovat kemiallisissa ja fysikaalisissa prosesseissa hajoavaa materiaalia, mutta kivi, kallio, pysyy järkähtämättömästi koossa. Kalliot ovat kestäneet maapallon muutosten rajuimmatkin kaudet, lämpötilojen vaihtelut, mannerlaattojen liikahtelut, vesien siirtymiset ja jopa ilmansaasteiden rasisitukset.

Kallioiden ja luolien kuvat kertovat kestävästä tarinaa maapallon kulttuurin alkutaipaleesta. Nämä tuhansien vuosien päästä kantautuvat esihistorialliset viestit piirtävät kuvan ihmislajin elämästä luonnon keskellä, sen elimellisenä osana. Kuvat kertovat kunnioituksesta muita eläimiä ja luontoa kohtaan. Sellaisesta kunnioituksesta, joka meidän tekno-teho-sukupolviltamme on lähes kadonnut.

Kauneus ei kuitenkaan ole meiltäkään kadonnut. Pitämällä yllä kivikauden viestinnässä vallinnutta kauneuden ja esteettisyyden perinnettä voisimme piirtää, kaivertaa ja maalata kallioihin omat merkkimme, jotka kuvailisivat omaa elämäämme maapallolla ja jotka olisivat tulevien kaukaisten sukupolvien tarkasteltavina.

Minkälaisia tällaiset kuvat ja merkit olisivat? Kuvaisimmeko naisen, miehen ja lapsen hahmot erilaisissa tilanteissa, nykyajan askareissa? Kuvaisimmeko kotieläimiämme? Rakennuksia, autoja, lentokoneita, laivoja? Tai työvälineitämme, niin kuin kivikautiset sukulaisemme kuvasivat omiaan? Osaisimmeko kiven pinnassa välittää tietoa uskomuksistamme, tieteestämme ja uskonnollisista käsityksistämme? Kaivertaisimmeko tai ruiskuttaisimmeko spray-maalilla kallioon matemaattisia suureita, suhteellisuusteorian ja kvanttifysiikan yhtälöitä, DNA:n rakennekaavion tai

Gaussin käyrän? Käyttäisimmekö materiaaleinamme akryyli- öljy- tai tussivärejä, vai pitäytyisimmekö punamullassa, joka on koetusti kestänyt vuosituhansien kulutuksen?

Tätä kirjoittaessani aamuauringon punertavat säteet alkavat värittää tietokoneeni näyttöruutua. Radiosta hiljalleen kuuluva Barcarolle saa mielen liikahtamaan ja muistikuvat kohoavat kaukaisuudesta. Musiikki vaikuttaa suoraan aivojemme limbiseen järjestelmään, ja hajujen ja tuoksujen lailla se käynnistää reaktiot alitajunnan perustason hermojärjestelmässä. Aivojen syvärakenteet muokkaavat havaintomateriaalia jo ennen kuin ihminen oppii puheen. Tämä muistiaines tallentuu aivojen tieto-taitojärjestelmään ja avautuu sieltä käsiteltäväksi ja muistettavaksi. Se sekoittuu uuteen vastaanotettuun aisti- ja tietomateriaaliin ihmisen koko eliniän ajan.

Kaukaisilla esi-isillämme on toiminut aivan samankaltainen, muistia, tietoja ja taitoja ohjaava ja säilyttävä hermojärjestelmä, jossa tieto-taitoaineisto on rakentunut samankaltaisille periaatteilla kuin meilläkin. Myös fantasia, mielikuviutus ja tunne-elämykset ovat sijainneet samoilla aivojen alueilla kuin nykyisillä ihmisillä.

Kalliomaalausten ja -piirrosten tekijät ovat ammentaneet aineistonsa havaintojensa ja tunne-elämystensä pohjalta. Muinaiset kallio- ja luolakuvat voivat olla tiedon ja uskon merkkejä. Tieto on liittynyt elinkeinoihin, kuten metsästykseseen, pyyntiin ja keräilyyn sekä eläinten palvontaan ja saaliseläinten kunnioittamiseen, uskonnollisiin riitteihin jumalten lepyttämisineen. Varmaan myös arvossa pidetyn lääkintätaidon käyttötapoja on dokumentoitu kalliokuvissa. Kalliokuvasto on äärettömän monipuolinen historiallinen kirjasto kivikaudelta, kun Maa oli vielä rehevä ja vapaa liikakansoituksen rasituksesta, ja ihmiskunnan tulevaisuus oli täynnä rajattomia mahdollisuuksia.

Vuoden tietokirja

Johanna Hurtig

Tänä syksynä ja talvena (2006–2007) Suomessa eräästä kirjasta puhutaan ehkä enemmän kuin muista. Ihmisiä tavatessa monet kertovat lukukokemuksestaan ja moni toimittaja tai haastateltava haluaa tavalla tai toisella ilmaista: olen lukenut sen. Itse mietin, hankinko kirjaa. Ostettuani sen en vielä tiennyt luenko. Aivokasvain-diagnoosia seuraava pelon ja luopumisen maisema tuli tutuksi tyttäreni sairastaessa neljä vuotta sitten. Oli tunnusteltava, onko minun tarpeen lukea sellaisesta.

Viikkoja kirja odotti hyllyssä. Tarttuessani Reko ja Tina Lundanin *Viikkoja, kuukausia* -kirjaan en odottanut, miten henkilöiden käy, sen tiesin. Lukeminen oli vaikeaa, usein oli pakko pysähtyä. Monet yksityiskohdat, tilanteet ja aistimukset, joita en tiennyt muistavani, tulvivat mieleen. Kuljin taas määrätietoisena rauhallisena pitkin sairaalan maanalaisia käytäviä, rullatuolin natina lattiaa vasten, omien kenkien kopina, tyttäreni huiviin kiedottu pää leukani alla, hänen sylissään verikokeista saadut kiiltokuvat ja pienet lahjukset, sädehoidon tutut päivittäiset rutiinit ja lempeät tädit, hetket lääkärin huoneessa uutisia odotellessa, lapseni muuttunut olemus.

Silloin en itkenyt. Miksi itku tulee nyt? Lapseni on tänään terve. ”Uskon ihmisten tarpeeseen samaistua”, Reko Lundan sanoi viimeisessä haastattelussaan. Tärkeä kirja ei auta vain samaistumaan, vaan myös pysähtymään, palaamaan omiin muistoihini ja kokemuksiin, kuuntelemaan, mitä niillä on sanottavaa. Minulta kysyttiin: Olenko muistanut kiittää tai edes olla kiitollinen? Vai olenko vain surrut sitä, että lapseni sairastui?

Vähitellen saatoin siirtyä omista muistoista kirjan tapahtumiin. Lundanien kirja näyttää tuskallisen surun ohella myös lämmön ja ilon näköaloja. Henkilöiden välinen suhde ja tapa elää on hyvin tosi. Oma väsymys ja ahdistus paiskataan välillä päin toista, mutta tullaan myös lähelle, silitetään

selkää ja sepalusta. Huumori on tummaa mutta karheudessaan ainutlaatuisia. Kirjan Aki miettii sairastumisensa syytä. Palautetaanko häntä, on tullut kuuluisuutta ja menestystä. Vaimo lohduttaa ”ei sitä menestystä nyt niin paljon kuitenkaan oo ollut”.

Kun ihmistä riisutaan elämästä, hän ja läheiset kärsivät, mutta myös sopeutuvat, elävät arkeaan, sovittavat maailmaa oikeanlaiseksi ja pitävät kiinni itselleen tärkeistä asioista silloinkin, kun siinä ei ole kauheasti järkeä. Kuoleman lähellä ihmiset eivät ehkä jalostu, mutta elämä tiivistyy. Tiivistyessään se näyttää itsestään asioita, joita muuten ei näe. Pimeässä syttyy joskus uudenlainen valo, lämpimämpi ja heleämpi. Silti kuoleminen sattuu ja luovuttaminen tekee tuskallisen kipeää. Elämää on kuitenkin kuolemaan asti.

Kun yhteinen aika rakkaan ihmisen kanssa loppuu, jää poismenneen olemassaolon jälki. Millainen se on? Voiko kirja herättää tärkeämpää kysymystä? Idolsien, lööppi- ja tositv-julkisuuden ja muun hörhöilyn velloessa ympärillä näyttää usein siltä kuin isoja ja tärkeitä asioita ei olisikaan.

Näytelmä- ja kaunokirjailija osoittaa viimeisessä kirjassaan, että tiedoista tärkein on tietää, mitä elämä on, kuka olen, miksi olen. Merkittävin tietokirja on se, jolla on tärkeää sanottavaa. Tiina ja Reko Lundanin kirja tulisi mielestäni valita vuoden tietokirjaksi. Se on kirja, jota ei kannata vain lukea, se kannattaa kuulla.

Tietokirjailija, yleisö ja haltiatar

Anu-Liisa Rönkä

Olipa kerran tietokirjailija. Hän kirjoitti hauskaa mutta vakavaa teosta mielenkiintoisesta aiheesta. Hän teki työtään taukoamatta – etsi tietoja arkistoista, haastatteli kiinnostavia informantteja, koosti yhteenvedoja ja laati briljanttia esseistiikkaa.

Kun työ vihdoinkin oli valmis, tietokirjailija meni kustantajan pakeille. Kustannustoimittaja kiitteli: ”Mielenkiintoinen aihe. Suorastaan ennenkuulumaton. Ja vieläpä loistavasti kirjoitettu. Mutta valitettavasti tämä ei käy julkaisuohjelmaamme.”

Tietokirjailija kiitti kustantajaa mielenkiinnosta ja jatkoi matkaansa. Seuraavassa kustantamossa hänet otti vastaan kustannuspäällikkö. Tämä innostui: ”Onpa omaperäinen lähestymistapa. Tämä on kulttuuriteko. Mutta valitettavasti käsikirjoitus ei istu julkaisupolitiikkaamme.”

Tietokirjailija kiitti kustannuspäällikköä kannustuksesta ja jatkoi matkaansa. Kolmannessa kustantamossa hänet otti vastaan toimitusjohtaja. Tämä ylisti: ”Kirjanne on liikuttava ja hauska. Aihe koskettelee aivan jokaisen ihmisen elämää. Mutta profiiliimme tämä teos ei valitettavasti sovi.”

Tietokirjailija kiitti toimitusjohtajaa ja lähti. Ulkona kadulla hänelle ilmestyi haltiatar, joka sanoi: ”Toteutan kolme toivomustasi.” Tietokirjailija sanoi, että hänellä on vain yksi: se että hänen kirjansa julkaistaisiin. ”Vai semmoista”, sanoi haltiatar, joka oli selvästikin hiukan humalassa, ”noh, toiveesi toteutuu.”

Kahden viikon kuluttua tietokirjailija meni kirjakauppaan. Hän tutki myyntipöydät, turhaan. ”Vai vielä haltiatar”, tietokirjailija huokaisi. Varmuuden vuoksi hän kuitenkin tiedusteli asiaa myyjältä. Tämä tutki päätettä pitkään ja haki sitten perähyllystä kirjan. Tietokirjailija puristi sen rintaansa vasten. ”Tältäkö se tosiaan tuntuu”, hän sanoi ääni onnesta väristen. Mutta siinä samassa hänen mieleensä hiipi huoli. Jotakin puuttui. Yleisö, tietokirjailija tajusi.

Tietokirjailija sopi tapaamisen televisioyhtiöön. Toimittaja otti hänet vastaan ja sanoi:

”Asianne on tärkeä, mutta ohjelmamme on tarkoitettu hiukan nuoremmille.”

Kakkoskanavalla tietokirjailija pääsi ohjelmapäällikön puheille. Tämä totesi: ”Aihehan on tosiaan ajankohtainen, mutta ohjelmamme on tarkoitettu hiukan vanhemmille.”

Kolmoskanavalla ohjelmajohtaja harmitteli: ”Kirjanne on mielenkiintoinen, mutta kanavamme on tarkoitettu hiukan tyhmemmille.”

Tietokirjailija astui synkkänä kadulle. Silloin hän huomasi bussipysäkillä haltiattaren.

Hän kiirehti tämän luokse ja sanoi: ”Nyt minä käyttäisin ne kaksi jäljelle jäänyttä toivetta. Toivon kirjalleni lukijoita ja isoja arvosteluja!” Haltiatar meni mieteliään

näköiseksi – hän oli tällä kertaa selvin päin – ja sanoi sitten: ”Kuulkaa teitä minä en

muista.” ”Minähän olen se tietokirjailija”, tietokirjailija puuskahti, ”se joka halusi

julkaista tietokirjansa!” Haltiattaren ilme ei pehmennyt, hän sanoi vain: ”Enpä tiedä, ei

kyllä kuulosta ollenkaan minun alaltani, minä toteutan lähinnä rahan ja terveyteen

liittyviä toiveita.”

Ja niin bussi tuli ja vei haltiattaren, ja tietokirjailija jäi seisomaan pysäkillä pitkän

aution kadun varteen. Sieltä hämärästä hän katseli, kuinka bussi loittoni kohti

keskikaupungin houkutusia.

Tietokirjoittajan elämää

Ulla-Maija Rouhiainen

Olen naiivi. Naiivius tarkoittaa hyväuskoisuutta, sinisilmäisyyttä ja heikonlaista henkistä rakennetta. Olen yleensä ymmälläni, kysyn tyhmiä kysymyksiä, joita kyllä valitettavasti on olemassa.

Naiivi ihminen näkee nätit asiat, mutta huomaa kyllä keisarin uudet vaatteetkin. Näinä aikoina sillä ei tosin ole merkitystä, kun alastomuus on muotia. Kirjoittajan on esitettävä omaperäistä, esittäminen on helpompaa kuin oleminen.

Joskus kirjoittaminen on helppoa, teksti kulkee näkyvänä puhekuplissa, maisemat vaihtuvat. Kuvitellut lukijat hymyilevät ja nyökyttelevät. Kirjoittaja on muodissa mukana, jutussa on juuri se, jota kukaan ei vielä ole älynnyt sanoa. Teksti tuoksuu suurille sanoille ja suosiolle.

Joskus kirjoittaminen on vaikeaa. Jos vertaan kirjoittamistani Virpi Kuitusen 30 kilometrin hiihtoon, minä hiihdän vanhoilla viivoittimilla, saavun maaliin viimeisenä ja saan keittolan armosta jäähtyneen mukin. Muut ovat jo menneet sisälle. Lapaset tuoksuvat talven villalta ja oikean peukalon juureen on purkautumassa reikä.

Kirjoittaminen jatkuu, tärkeitä asioita on olemassa. Vaikka maailmassa ei ole mitään uutta auringon alla, muutos on ikuista. Monet asiat muuttuvat, monet eivät ja uusia ihmisiä syntyy niitä ihmettelemään. Ihmetteleminen ei aina edellytä ihmettä, mutta jos ihmetteleminen loppuu, loppuu kirjoittaminenkin. Ja keisari istuu palatsissaan.

Joskus löydän nenäni edestä tiedon jyvän, se on liian arvokas siihen jätettäväksi. Niitä löytyy lisääkin, kun alkaa etsiä. Kiinnostus herää, innostus käynnistää ajattelun, on pakko kirjoittaa muistiin. Jutusta syntyy jotain ihmeteltävää ja itseäni suurempaa. Heti kun lakkaan häiritsemästä kirjoitustani, homma alkaa toimia.

Läskipää tietokirjoittajana

Eino Timola

Olipa kerran 2000-luvun alussa kalevalainen polakki tietokirjoittaja ”Perhe on pahin” - TV-sarjan lailla. Läskipään väitettiin kadottaneen länsivenäjän, sen suuren metsäalueen länsireunan taigan järviolueella muistinsa, tietonsa. Nukkuessaan hän ei tiennyt vielä, että hänestä joku päivä syntyisi menestyvä tietokirjoittaja. Taigan vetisyys, karuus, kylmyys, tylyys ja sitkeät yksisoluiset kylmässä elävät parasiitit olivat tuhonneet osan hänen aivoistaan. Läskipää ei enää osannut asiantuntijoiden mukaan yhdistellä tiedon eri osia siten, että uus-lukijat olisivat voineet ymmärtää, mistä on kyse. Hän ei myöskään tiennyt missä ja mitä päivää hän eli. Tuo etuoikeutettu kalevalainen älymystö unohti hänet, perhe hajosi ja läskipää muutti naurusaarien ja etelänmeren hellään huomaan palmujen alle toipumaan, nauttimaan yrittäjäeläkkeestään halvassa maassa globalisaation ja etujärjestönsä oppien mukaisesti. Läskipää oli kuitenkin sitkeää sorttia ja tiesi appiukkoaan paremmin ja omasta mielestään edelleen, missä kaapin paikan tulee olla. Siitäkään läskipään piirteestä kaikki eivät oikein pitäneet.

Läskipää oli käynyt menneisyydessään läpi rankan yhteiskunnallisen tyhjennysoperaation juicemaiseen tyyliin ja nauttinut täysin vatsoin, ajan ja Olvin kanssa edellisen vuosituhanen lopun kiireisyydestä ja stressistä länsisiperialaiseen tapaan, perin polakkimaisen tehokkaasti, mutta salakavalasti muuttuvassa ja epävakaa maailmassa. Hän oli ollut myös esimerkillinen perhepäällikkö. Hän oli työstänyt lapset alkuun, hoitanut heitä yöt, tehnyt ruuat ja muutenkin hoitanut kotia ja vaimoa esimerkillisesti ja kiireettömästi aina kun vain suinkin oli lähellä kotiosoitetta. Hän sanoi naaraspäälliköille aina jee. Hän oli arvostettu perheyrittäjä. Yrittäjäyys oli tuohon aikaan voimissaan. Kuuluisat pienet ministeritkin, samoin kaikki punatukkaiset heimopäälliköt hivelivät hiuksiaan ja kannustivat myös kaikkia muita yrittäjiksi (vain he itse eivät olleet yrittäjiä). Mutta verottaja – ahneuden esikuva – halusi jälleenjakojuhliin eturiviin. Kateellisena tarinankertojana verottaja ei kuitenkaan halunnut, että yrittäjä voisi nauttia tekemisestään ja kerätä sievoisia omaisuuksia – Ahneuden perikuva halusi sanoa jo tuohon aikaan aina viimeisen sanansa tuolla mainitulla järvisuudella.

Viime vuosituhanen lopussa jokainen itseään kunnioittava yritys oli luonut omat Standardinsa ja käytäntönsä. Näin oli portable PC -valmistaja PP:kin valloittanut

maailmaa ja läskipää oli sotkeutunut täydellisen edistyksellisen hämäävän palvelusopimuksen syöveriin. Juicemainen tyhjennys iski päälle ja paluu uuteen heräämisen jälkeen oli shokki. Läskipääkin ihmetteli, että missä tässä ollaan? Suurin ihmetys oli kuitenkin näillä vuosituhannen alun heränneillä, kun ihmettelivät miksi läskipää ei huomaa, että maailma on muuttunut ja läskipää käyttää fuusioidun yrityksen Qumpuran koneita ja ohjelmia kuten PP:n palveluitakin ennen – hämäystä. Kyse olikin lopulta vain siitä, että kiivaan suuren jälleenjakojuhlakilpailun aikana toinen oli kopioinut toisensa järjestelmät, joten käyttäjälle kaikki näytti entiseltä. Vain PC tohtorit ja logit oli narutettu sopimusten kautta maksamaan huimat summat järjestelmien päivittämisestä yhteensopiviksi, vaikka työ oli tehty jo kehitysvaiheessa. No – tämän havaitsemisesta läskipää palkittiin vuoden innovaattorin ruhtinaallisella palkinnolla. Tästä alkoi uusi ura. Läskipää kirjoitti havainnoistaan useita käytännönläheisiä kirjoja ja kaikki kirjat olivat myyntimenestyksiä. Monet muutkin toimialat pelkäsivät paljastuksia. Uuden kirkkaan päivän mestaritkin ilmoittautuivat totuuskomissiolle pelastautumisen toivossa. Läskipään sekoiluvaiheessa ennen heräämistään hänet oli ujutettu ennenaikaiselle työkyvyttömyyseläkkeelle ennen havaittua suurta innovaatiotaan. Nyt läskipään kassa kasvoi kasvamistaan, seniori ja eläkeläisvaari palailivat silloin tällöin naurusaarilta etelänmeren syleilystä pokkaamaan erilaisia palkintoja saavutettujen myyntimenestysten siivittäminä. Läskipäästä kehittyi ja kasvoi kysytty luennoitsija, joka kymmentä slidea käyttämällä ja vaihtamalla vain päivämääriä sekä päivitettyt tiedot, kykeni pitämään 20 erinimistä esitystä tuottavasti.

Niin Life is Life myös tietokirjailijalle ja varsinkin tutkivalle tietokirjoittajalle.

Minä ja Pinochet

Pertti Ranta

Tieto Augusto Pinochetin kuolemasta 10. joulukuuta 2006 sai minutkin päästämään oman pienen helpotuksen huokaisuni. Kaukaisen Chilen diktaattori ehti sivuta vähäistä persoonaani ja tietokirjailijan urani alkuvaiheita tavalla, joka opetti muutamia perusasioita sananvapaudesta ja vastuusta.

Kaikki alkoi 11. syyskuuta 1973, jolloin Pinochetin johtama sotilasjunta kaappasi vallan ja syrjäytti presidentti Salvador Allenden. Minä ja muut luokkakantaiset nuoret vihaiset miehet panimme tapahtuneen järkyttyneinä merkille ja päätimme, että asian johdosta pitää tehdä jotain. Kihniön Demokraattiset Naiset lähettivät Pinochetille sähkeen, jossa he vaativat välitöntä eroa. Ei tulosta. Pinochet pysyi vallassa 17 vuotta. Eräs toimitsija tuli käymään koulussamme ja hänellä oli lentolehtisiä, jotka piti jakaa ”työläisille”. Päätimme jakautua ryhmiin ja niin olin aamulla jakamassa lehtisiä Tampereella Lokomon portilla. Muutamat työläiset taputtivat olalle ja sanoivat, että ”Oikealla asialla, pojat”. Se tuntui hyvältä.

Siihen aikaan tilasin erästä aikakauslehteä Espanjasta. Muuan tuntemani luokkakantaisen sanomalehden toimittaja pyysi minua kirjoittamaan lehteensä jutun sen perusteella, mitä olin espanjankielisistä lehdistä saanut selville. Tein (innokkaasti) työtä käskettyä. Se oli ensimmäinen lehtijuttuni. Tuntui hienolta kieltäytyä tarjotusta huikeasta 50 markan kirjoituspalkkiosta, koska en tietenkään ”voinut hyötyä Chilen kansan kustannuksella”.

Kirjoitus oli huomattu myös muualla. Monia vuosia myöhemmin ilmeni, että Chilen Suomen suurlähetystössä lehtijuttu ja sen kirjoittaja oli pantu merkille.

Vuodet kuluivat. Oltiin jo tammikuussa 1982, kun päätin uunituoreena maisterina lähteä kiertelemään Etelä-Amerikkaa. Aloitin Argentiinasta. Oltuani pari viikkoa New Yorkissa, lähdin Eastern Airlinesin lennolla Miamin, Liman ja Santiagon kautta Buenos Airesiin. Santiagossa Buenos Airesiin menevät matkustajat siirtyivät lentoasemalle tankkauksen ja miehistönvaihdoksen ajaksi. Muut paitsi minä, sillä passintarkastuksessa todettiin heti, että olin epätoivottu henkilö enkä pääsisi Chileen.

Taas vuodet kuluivat. Olin Argentiinassa vuoteen 1985 saakka. 1984 pääsin työhön Argentiinan kansallispuistohallintoon. Joulukuussa 1984 kävin työmatkalla Ushuaiassa Tulimaassa. Paluumatka päätettiin tehdä autolla, noin 3000 km. Tulimaa on saari, jonka Argentiinan puoleisesta osasta ei pääse Argentiinan mantereelle muuten kuin Chilen kautta. Täältä rajalta oli ihmisiä pidätetty, eikä heitä oltu sen jälkeen nähty. Joku tosin oli löydetty kellumasta Magalhaesin salmesta. Entä minä, epätoivottu ulkomaalainen? Rajalla katseltiin ihmeissään Suomen passia, mutta sitten ilme kirkastui: ”Finlandia, General Mannerheim?” Sitten rajavartija kääntyi ja osoitti kuvaa seinällä: ”Capitán General Augusto Pinochet!” Ennen kuin ehdin vastata mitään, passiin tuli leima ja kättä vedettiin lippaan. Päätin poistua heti, ennen kuin housuihin tulisi jotain asiaankuulumatonta. Tosin pian raja-aseman jälkeen piti pysähtyä ja heittää laatta ojaan. Muut eivät oikein tajunneet ongelmaa, sanoin vain että ”Algún dia lo explicaré – selitän sitten joskus”.

Kirosin Tiedonantajan sinne mihin se kuuluu ja päätin, että enää en hölmöile.

Vuonna 1989 tuli kutsu Chilen kansallispäivän vastaanotolle ja sen yhteydessä kerrottiin, että menneet ovat menneitä ja olen tervetullut Chileen koska tahansa.

Tietokirjoittaja ja kuvantekijä

Leena-Maija Kontula

Ennen kuin alan lukea Tietokirjoittajakurssillamme keskustelua herättänyttä Natalie Golbergin teosta *Luihin ja ytimiin*, kirjaa kirjoittamisesta, haluan ilmaista muutamia mietteitä, joita olen kuluneiden muutamien viime viikkojen ja kuukausien kuluessa pohdiskellut.

Olen intensiivisesti noin kaksikymmentä vuotta tehdyt kuvia, ja se on tuonut minulle suurta tyydytystä. Olin kuitenkin koko kouluaikani hyvä ainekirjoittaja, ja nuorempana toiveammattini oli kirjailija tai toimittaja. Ajattelin silloin, että kirjoittamalla ilmaisen itseäni parhaiten, vaikka jo silloin kuvallinenkin ilmaisuni sai jonkin verran tunnustusta. Kirjoittaminen kuitenkin tuntui kouluaikana – ja paljon myöhemminkin – omalta ääneltäni.

Kuva oli kuitenkin aina jossain taustalla, ja 1980-luvun lopulla se valtasi kokonaan luovan alueen mielessäni. Miksi sitten haluaisinkaan kirjoittaa nyt? Kun täydensin kuvataiteen käytännön tietämystäni taiteen teorian opinnoilla yliopistossa, löysin, jollakin haparoivalla ja alkeellisella tasolla, kirjoittamisen uudelleen. Vaikeaa kirjoittaminen tutkielmantekovaiheessakin oli, mutta aika ajoin onnistuessaan palkitsevaa. Siksi ajattelin, että voisin täydentää ja rikastaa taidekirjoittamista omalla panoksellani, kuvantekemisen ohessa. Siksi siis kirjoitan, vaikka on myönnettävä, että en erityisemmin tunne ”kirjoittavaa minää” luontevaksi osaksi itseäni.

Yhtäläisyyksiä kirjoittamisessa ja kuvantekemisessä ovat ajattelun vapaus ja mielikuvituksen liikkuvuus. Lopullinen ilmaisuni on ilmeisesti oleva niukkaa ja pelkistettyä sekä kuvassa että kirjoituksessa, mutta ajatukseni ovat alituisesti liikkeessä – kuten itsekkin olen koko ajan liikkeessä olevaa laatua. Prosessien lopputulos on kuitenkin pelkistettyä kuvaa tai tekstiä, mikä ei humanistisessa tieteenalassa ole kovasti suosiossa. Olen itse asiassa aikoinaan saanut luonnontieteellisen peruskoulutuksen (leipätyönäni teen keikkoja farmaseuttina silloin, kun tarvitsen ylimääräistä rahaa), ja siksi olen ilmeisesti jossakin mielessä ”toisinajattelija” humanistisella tieteenalalla.

Yhtäläisyyksiksi koen myös havaintojen tarkan ja eläytyvän teon, josta ”kiistanalainen” Natalie Goldberg kirjoittaa. Kuvataidetyössä havaintojen jatkuva teko on keskeinen metodini – ja tyydytystä tuottava toiminto elämässäni. Miten helppoa, mielenkiintoista ja hauskaa sellaista onkaan soveltaa kuvan tekemiseen – ja miten vaivalloista ja vaativaa sellaista on ottaa mukaan kirjoittamiseen!

Kohdallani kirjoitusprosessi rikkoo hetken tunnelman. Kuvan tekeminen säilyttää paremmin autenttisuuden hetkessä – omalla kohdallani. Koen, että hetki ja sen vivahteet, aineosat, joista tunnelma koostuu, rikkoutuu, kun yritän pukea sen sanoiksi. Kuvan teossa hetken tunnelma säilyy paremmin, vaikka yksittäiset osaelementit voivatkin muuttua (esimerkiksi valon tulosuunta luonnossa).

Hetken tunnelman säilyminen ja rikkoutuminen ovatkin minulle merkittävimmät kirjoitus- tai maalausprosesseja erottavat olosuhteet. Myös kirjoittamisen tekninen prosessi ei ainakaan kannettavalla tietokoneella työskennellessäni tuota minulle käsin tekemisen nautintoa. Tietotekniikka helpottaa monia vaiheita esimerkiksi tutkielmanteossa, mutta se ei anna käsityöstä nauttivalle samanlaista kokemusta liikkeen, ajatuksen ja hahmotuksen synkroniasta kuin käsillä aikaansaadun tiedon kirjaaminen.

Melankolinen tietokirjailija

Heikki S. Vuorinen

Tietokirjailija istuu koneensa ääressä ja miettii, miettii.

Antiikin loppuaikoina yhteiskunnan jakautuminen hyvin rikkaisiin ja hyvin köyhiin eteni nopeasti. Sama tapahtuu tämän päivän maailmassa. Ei koskaan rikkaiden ja osattomien välinen kuilu ole ollut näin räikeä. Jopa tasa-arvoisessa Suomessa yksi prosentti tulonsaajista rikastuu vauhdilla, muiden joko köyhtyessä tai vaivoin säilyttäessä tulotasonsa.

Rooman vallan aikainen ”keskiluokka” kurjistui heidän taloudellisten rasitustensa lisääntyessä. Samalla hyvin rikkaat välttivät verotuksen, minkä seurauksena Rooman vallan taloudellinen perusta erityisesti Länsi-Euroopassa romahti. Nykyisessä Suomessa kurjistuva, pätkätyöllistetty keskiluokka haaveilee edellisten sukupolvien hyvinvoinnista ja maksaa kiltisti veronsa, mutta samalla hyvin rikkaat pystyvät välttämään verot ja hyvinvointivaltion taloudellinen perusta murenee.

Rooman kansalaisoikeudet annettiin koko valtakunnan väestölle kolmannella ajanlaskumme alun jälkeisellä vuosisadalla, mutta samalla kansalaisoikeudet menettivät merkityksensä ja kansalaisten kidutus oikeudenkäyntien yhteydessä sallittiin. Erityisiä köyhien suojelijoita nimitettiin, mutta samalla sorto vain lisääntyi ja lopulta köyhät tervehtivät germaanisista valloittajia vapauttajina.

Nykyään kansalaisoikeudet tunnustetaan maailmalla entistä kattavammin, mutta samalla johtava länsimaa sallii kiduttamisen, salaiset pidätyskeskukset hyväksytään, terrorisminvastaisen sodan nimissä kansalaisia valvotaan kaikkialla entistä tiukemmin.

Latina ja kreikka olivat muinaisessa Roomassa hallitsevan eliitin kielet ja barbaareilla ei ollut asiaa vallan huipulle. Jos olet ihonvärittäsi tumma, islaminuskoinen ja et puhu äidinkielenäsi eurooppalaisia valtakieliä niin mahdollisuutesi pärjätä nykyisessä Euroopassa ovat varsin kehnot.

Tällaisia rinnastuksia tuntuu olevan mahdollista tehdä loputtomiin. Tietokirjailija istuu koneensa ääressä ja miettii, miettii. Käsité melankolia (μελαγχολία) esiintyy ainakin jo

Galenoksella ja vanhat viisaat sanoivat melankoliaa henkistä työtä tekevien ammattitaudiksi. Ken tietoa lisää, se tuskaa lisää, myös omaansa.

Tietokirjailija yrittää lohduttautua sillä, että toki maailma on kahdessa vuosituhannessa muuttunut paljon paremmaksi. Voimme katsella seksiä, jännitystä, kauhua ja väkivaltaa omissa kodeissamme televisiosta päivät pitkät, ei tarvitse vaivautua amfiteatteriin tai kilpa-ajoareenalle. Ja osaamme me tislata viinaakin, muinaiset roomalaiset joutuivat tyytymään pelkkään viiniin ja olueen. Silloin ennen tapahtumat koskettivat rajattua osaa maapalloa, nyt koko maapalloa. Nyt riittää, tietokirjailija taitaa tästä lähteä ottamaan kaapista pullon hyvää italialaista punaviiniä ...